

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 81-11(477)(049.321)

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2024.9.10>

«ДІАЛЕКТ, А МИ ЙОГО НАДИШЕМО МІЦЦЮ ДУХА І ОГНЕМ ЛЮБОВИ...»
(рецензія на: Дидик-Меуш Г. Мокряни. Говірка маминого села. Словник. Львів: Піраміда, 2021. 288 с.)

VIRA KOTOVICH,*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) virako@ukr.net***ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6370-8135>**Research ID:** M-6500-2018 <http://www.researcherid.com/rid/M-6500-2018>

«DIALEKT, A MY YOHO NADYSHEM MITSTSYU DUKHA I OHNEM LYUBOVY...»
(review of: Dydyk-Meush Hanna. (2021). Mokryany. Mother's village dialect. Dictionary. Lviv: Pyramid. 288 p.)

VIRA KOTOVYCH,*Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Ukrainian Language Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) virako@ukr.net*

Кожне поселення, як і людина, має свою долю. Стають містами села й занепадають столиці. Немає українця, який не знав би Києва чи Львова, не чув про Моринці й Нагуєвичі. А Чорнобиль? А Маріуполь?

Маленьке село Мокряни, що на Львівщині, зі своїми 383 жителями має свою неповторну долю, натхненно виписану доктором філологічних наук, старшим науковим співробітником Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича, професором катедри філології УКУ Ганною Дидик-Меуш. Слова, якими Мокряни з діда-прадіда раділи й плакали, сміялися й тужили, сіяли хліб і колисали дітей, не загубилися, не забулися, а живуть не лише в щоденній бесіді мокрянців, але й на сторінках рецензованого видання.

«Мокряни. Говірка маминого села. Словник» – перша книжка з авторської серії MOVArго, запрезентована науковицею як *роман-у-словнику, словник однієї родини, мамин словник, жіночий словник та словник одного села*.

Говірка села Мокряни Дрогобицького району Львівської області, як зазначає дослідниця, локалізована на крайньому заході наддністрянського говору. Крім спільних рис з іншими наддністрянськими й південно-західними говорами загалом, мокрянська говірка має також деякі свої особливості. Г. Дидик-Меуш наводить 10 характерних фонетичних та 14 морфологічних ознак, кожна з яких засвідчена в словникових статтях або в цитатах-ілюстраціях.

Вимову слів авторка відтворює за допомогою орфографії, фіксації наголосу, однак не використовує транскрипції, традиційно вживаної в багатьох діалектних словниках. Таке написання слів і текстів робить її книжку зрозумілою та цікавою. Її легко читати, наголос додає автентичного звучання кожному слову. Завдяки цьому лексеми аналізованої праці «дихають і живуть».

Роман-у-словнику – це словесні малюнки з глибоким народно-філософським та народнопсихологічним змістом. Записані з уст місцевих жителів, вони демонструють той непідробний життєвий антропоцентризм, за якого осердям розповіді є людина, а природа постає її органічним оточенням, першопочатком та непроминальним продовженням: «*Нема́ вже в нас*

на вбійську старої черешні, що росла від гостінця. Вна не була солодка, але шорік різно родила, то каждий, хто йшов селом чи їхав, спинивсь і міг рвати, кілька хтів. Тамтої весні розчміхнув ї сильний вітер. То скликалі хлопів, абі ї зрізали. Жиль ми нашої черешні. Чісто ги людина відойшла» (с. 9).

Роман, що його мережать героїні Словника, сповнений життєвої мудрості, глибокої батьківської науки: «*Ти відпочитку старайсьи робіти добре людьом, так, якбі'с собі робів*» (с. 48), «*Пєриє перехристїсьи, а вже потім пий сьвичєну воду*» (с. 182). Кожна сторінка цього роману – то закарбована в рідному слові історична пам'ять: «*Абі і знав Петро, де новá криївка в Вінницькім лісі, то нігди не повість, бо там в лісах два го рідні вуйкі*» (с. 9), духовна настанова на теперішнє й майбутнє: «*Дав ти Пáмбіг щїсьтьи, памньитáй, шо все так не будé. І як дав ти Пáмбіг нещїсьтьи, памньитáй, шо тиж все так не будé*» (с. 282).

Словник однієї родини – це історія села Мокряни, відтворена через говірку чотирьох поколінь його мешканців. Для прийдешньої генерації авторка не тільки зберігає відомі з дитинства слова, але й передає їм щиру тугу за знаними й такими здавна дорогими речами: бамбєтльи 'розсувна лава-ліжка': «*Бамбєтльи ше стояла при стінї в пєршій, найбільшій, хатї. Пєред Пáсков ше ї малювали на брундзòво, ше складали в ню всїляке лáши. Але бамбєтльи повòле відживала своє. Люди зачїли купувати дивáни. І єдногò дньи на́ша бамбєтльи впинїлась надворї, під навїсом ко́ло стодòли*» (с. 16); бáнька 'ялинкова прикраса у вигляді кулі': «*За на́ру днів до Рїздвá Дїдо нїс до хати ялїчку, а потїм знòсив зи стрїху два велїкі куфєрки з рїжними бáнькáми*» (с. 17); куфєр 'скриня' (с. 137).

Мамин словник – це записані з уст основної інформаторки, пані Дарїї Дидик (Бучок), тексти, що відтворюють автентичну говірку Мокрян. Прикметно, що добра пам'ять та ретельні записи оповідачки зберегли не тільки апелятивну, але й онімну лексику, серед якої низка мікротопонімів, здатних відображати в собі цілісну лінгвістично-географічну історію краю: Бадáйка 'назва річки, що текла тільки однією частиною села Мокряни' (с. 15), Болóньи (с. 180), Голодівка 'частина села Мòкрини' (с. 68), Камїньи 'старе кам'янисте річище Бистриці, вкрите де-не-де верболозом і різнотрав'ям' (с. 117), Полуванок 'ділянка недалеко від хати' (с. 194), Попівщина 'частина села біля старого цвинтаря' (с. 196), Сїножїтка 'луг, де косили траву на сїно' (с. 224), Ступенка 'потїк у долині пасовища біля сусіднього села Ступниця' (с. 239), Толокá 'громадське пасовище' (с. 249). Мікротопоніми зазвичай мають набагато коротшу екзистенцію, ніж позначені ними об'єкти, тож дуже важливо зберегти ці раритетні одиниці живого мовлення.

До реєстру словника увійшли слова, які в сучасній літературній мові не вживано взагалі (алево́ 'ні' (с. 11), зюбрїй 'колючий бур'ян' (с. 109), керунок 'напрямок' (с. 122) або вживано з іншою вимовою (значїт 'значить, означає' (с. 107), кантòра 'контора, офіс' (с. 118), корїньи 'коріння' (с. 131) чи з іншим значенням (бáба 'покїс на два боки' (с. 14); бáйка 'вигук, яким виражають підтримку комусь, намагаються розрадити' (с. 16); під 'горище' (с. 186) тощо.

Мокряни – село з давніми християнськими традиціями, а отже, не випадково багато місця в Словнику відведено сакральній лексиці: Салтир 'Псалтир' (с. 220), Служба 'богослужіння' (с. 228), хрєціньи 'хрещення' (с. 265); назвам церковних свят – днів, визначених церквою для богослужбового вшанування подій з життя Ісуса Христа, Богородиці, святих: Знесїньи 'Вознесіння Христове (через 40 днів по Воскресінні Христомому)' (с. 108), Йордан 'Богоявлення Господнє (19 січня)' (с. 113), Квітна недїльи 'Вхід Господній у Єрусалим (остання недїля перед Великоднем)' (с. 167), Мáтки 'Успіння пресвятої Богородиці (28 серпня)' (с. 151), Мїтра 'святого великомученика Дмитрія (8 листопада)' (с. 154). Тексти словникових статей нерідко описують звичаї, традиції, народні дїйства, що здавен відбувалися в такі дні: Івана (Йвана) '1. Собор Йоана Хрестителя (20 січня)': «*Нарєштї на Івáна вся компáния схòдиласьи до нас, вїизáли Дїда, бо був Івáном, гостїлисьи, кольїдували так, шо áні едєн не хтів розхòдитисьи*»; '2. Рїздво Йоана Хрестителя (7 липня)': «*У селї на Йвáна все майїли брáму і вїкна хати лопухáми і ромáшками. Лопухї збирáли'смо по фòсі ко́ло ку́зні, а ромáшки – в лòзах чи по камїню на рїцї*» (с. 110); Миколая 'святого чудотворця Миколая (19 грудня)': «*На Миколáя зрáна дїти досьїгáли під зáголовком цукєрки і ворїшки. Не булò такòго вибòру, як тепєр. І листїв до Миколáя не писáли'смо. Нїгди. Бо сьвьитїй Миколáй сам знав, шо має робїти. Чи люди мòжуть вкáзувати сьвьитòму?*» (с. 154).

Жїночий словник – це лексика «квіткова» (боз 'бузок' (с. 27), брáтчики 'фіалка триколірна' (с. 28), кáчичї пїски 'їрис' (с. 121), півонїя 'піон' (с. 185), ружї 'троянда' (с. 218), синєць

‘волошка’ (с. 222), «кравецька» (*виїтка* ‘виточка’ (с. 61), *драгон* ‘хлястик’ (с. 83), *майшєт* ‘манжет’ (с. 147); *матерія* ‘тканина’ (с. 150); *фáвда* ‘складка на одязі’ (с. 255), *фарбінкі* ‘зав’язки’ (с. 256), *шев* ‘шов’ (с. 272), *шлю́фка* ‘петля для паска (у пальті, платті)’ (с. 277), *штайф* ‘цупка тканина (перев. використовують як дубляж)’ (с. 280), *шти́хи* ‘рівні однакові стібки’ (с. 280); «кулінарна» (*бібковий лист* ‘лавровий лист’ (с. 21), *мізєрія* ‘салат зі свіжих огірків та домашнього сиру, заправлений сметаною’ (с. 155), *паштеті́вка* ‘домашня ковбаса з вареної печінки і м’яса’ (с. 180), *цві́бак* ‘бісквіт’ (с. 266); це «жіночі історії та мудрування» від Ганни Соломчак (1923 р. н.) та Орини Стефаняк (1897 р. н.): «*Мої Ма́ма народі́лисџи в ма́ю. Ба́ба памньи́тали дві рі́чи в той де́нь: величю́зний б́укет ла́дного бзу на ві́кні і си́льну спє́ку надво́рі*» (с. 146); «*Як пішо́в Іва́н до во́йска, Мари́ньи не знахо́дит си ми́сьцьи, так ї маркі́тно*» (с. 148). У *Жіночому словнику* – велике вміння сільської жінки радіти життю й по-справжньому любити його: *пиро́дрáй* ‘толока, яку організують, щоб дерти гусяче пір’я’. «*Бува́ло, взимі склика́ли дівчи́т і жіно́к на пиро́дрáй. Господа́рі гості́ли, бра́ли музи́ків. Шо ми сџи нагуля́ли, насмія́ли!*» (с. 187).

Словник одного села – то саме та щаслива доля мelenького села Мокряни, онуки-правнуки якого, запричастившись джерельним дивословом, зберегли його під патронатом Наукового товариства імени Шевченка.

Словник густо пересипаний фразеологізмами – стійкими висловами, що сприймаються мешканцями Мокрян як цілком зрозумілі та усвідомлені сентенції: *носи́тисџи, як ба́ба з жи́лізком* ‘надавати великого значення тому, що цього не варте’ (с. 13), *говори́ до гори́, а гора́ горо́в* ‘про того, хто не розуміє пояснень’ (с. 66), *кова́ль коньї́ кує, а жи́ба но́гу наставля́є* ‘про само впевнену людину, яка не розуміється на справі, за яку взялася’ (с. 90), *відкла́дуваний хіба́ сир до́брый* ‘не треба відкладати заплановану справу’ (с. 223).

Зі сторінок Книги животворними струмками ллється тонкий народний гумор, який завжди, в усіх життєвих ситуаціях, допомагав та й далі допомагає мокрянцям: «*Би'м три́с! Всьо ї не так! Як то в нас ка́жут: недого́да мо́ї ба́бі ні на тийцу́, ні на ла́ві*» (с. 20); «*Дай бо́йкови дзи́тар, він пха́є за хольї́ву*» ‘ірон. про того, хто не вміє користуватися елементарними речами’ (с. 78); «*Мовчі́, язї́чку, будє́ш їсти пели́нічку*» (с. 180).

«Мокряни. Говірка маминого села. Словник» Ганни Дидик-Меуш – праця наукова, науково-популярна й художньо-документальна водночас. Це історія мови, роду, малої батьківщини. Це доземний поклін Бабі й Дідові, без запопадливо-пестливих суфіксів, але неодмінно з великої букви. Це щаслива доля, якої заслужило собі в Небесного Панбога маленьке галицьке село Мокряни.